

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ
СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ДОСВІДУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена актуальним проблемам формування рефлексивних умінь як необхідної складової досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва майбутніх учителів музики. Підкреслюється, що їх вирішення сприятиме активізації внутрішніх механізмів самореалізації студентів, розвитку здатності до самоаналізу й самооцінки музично-освітньої діяльності, становленню особистісної позиції щодо музичних явищ.

Одним із пріоритетних завдань музичної педагогіки є активізація тих особистісних чинників, які забезпечують ефективне здійснення музично-освітньої діяльності. Наразі постає необхідність звернення до проблеми формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як сутнісної якості особистості майбутнього вчителя, що передбачає не тільки накопичення музично-теоретичних знань, розвиток емоційної сфери, а й формування рефлексивних умінь студентів у процесі їх фахової підготовки.

Проблемі формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва присвячено багато праць (В. Александров, Аристотель, Ю. Борєв, Г. Гегель, В. Джеймс, І. Зязюн, В. Іванов, Н. Крилова, Л. Левчук, В. Личковах, Дж. Локк, М. Каган, В. Кудін, О. Семашко, Л. Столович, І. Шитов та ін.). Психологічний аспект стосується вивчення індивідуального досвіду (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Максименко, А. Маслоу, К. Платонов, В. Рибалка, К. Роджерс, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.), досвіду рефлексії (І.Лялюк, А.Фурман а ін.). Важливими є дослідження у сфері музичної педагогіки, у яких розглядаються питання щодо сутності музичного

сприймання, залучення підростаючого покоління до музичної діяльності, розвитку їх ціннісних орієнтацій, фахової підготовки вчителя музики (Е. Абдулін Л. Арчажникова В. Дряпіка, Д. Кабалевський І. Куликова, Є. Назайкінський І. Орлова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька). Однак, проблема розвитку здатності до рефлексії студентів у процесі музичного навчання поки що розкрита недостатньо, що зумовило завдання статті: висвітлити актуальні проблеми формування рефлексивних умінь студентів як складової досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Учені підкреслюють, що досвід є основою освоєння дійсності, в якому тісно переплітається індивідуальне та соціальне. Дж. Локк вважав, що досвід має подвійну природу. Окрім чуттєвого (зовнішнього) досвіду людина має ще й внутрішній досвід, оскільки пізнання дійсності відбувається не тільки за допомогою органів чуття, але й включає факт переживання суб'єктом самого себе. "Друге джерело", з якого досвід постачає ідеї розуму, є рефлексія, внутрішнє сприйняття своєї власної діяльності. Під рефлексією я розумію спостереження розуму над своєю діяльністю, способами її вияву, внаслідок чого у розумі виникають ідеї цієї діяльності", – писав мислитель [1, с. 129].

Сучасні дослідники стверджують, що досвід рефлексії ґрунтується на самооцінці та передбачає вироблення більш ґрунтовних і адекватних знань про світ; побудову нових образів себе у результаті спілкування з іншими людьми та під час активної діяльності. На думку А.Фурман, саме завдяки рефлексії здійснюється навчання особи, а результатом цього процесу є саморозвиток та ствердження самоактивності, зміни у психологічній організації внутрішнього світу індивіда [6, с. 7]. Такий підхід здійснюється через особливість рефлексії, як складової будь-якого досвіду, яка передбачає перетворення частини світу у своє внутрішнє надбання. Відбувається формування, так би мовити, вторинного досвіду, що означає одночасно і переживання прожитого, і отримання досвіду переживань.

Важливою основою досвіду рефлексії є рефлексивні уміння, необхідні для узагальнення власного досвіду, здійснення аналізу діяльності; уміння робити висновки, контролювати хід і результати діяльності, співставляти свої можливості з цілями діяльності.

Рефлексивні уміння є необхідною складовою досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва під яким ми розуміємо таку особистісну якість, що охоплює сукупність вражень, знань і вмінь, які є результатом музичної діяльності, спрямованої на виявлення, осмислення і втілення музичних цінностей. Вони виявляються у здатності аналізувати враження від спілкування з музичним мистецтвом, умінні визначати об'єктивну та суб'єктивну значущість музичних творів; у повноті й адекватності самооцінки особистості як суб'єкта ставлення до музичного мистецтва, у критичному підході до виконання музично-творчої діяльності. Їх розвиток характеризує особливий особистісний акцент, який виникає при освоєнні музично-естетичних цінностей. Це передбачає наявність необхідних знань щодо музичного мистецтва, розуміння його ціннісної значущості, розвиток емоційної реакції на музичні твори, виявлення у них особистісного смислу; зумовлюється появою домінуючих потреб та інтересів, становленням ціннісного ставлення до довкілля й самого себе.

Формування рефлексивних умінь майбутніх учителів музики у процесі їх фахової підготовки має низку проблем. Насамперед, це пов'язується із акцентуванням уваги більшості викладачів на інформаційному аспекті навчання, перевірці лише засвоєних знань та умінь. При такому підході особисте ставлення студентів до музичного мистецтва та до власної діяльності залишається поза увагою, нівелюється також їхня здатність до аналізу вражень і думок після спілкування з музикою. Це призводить до зниження мотивації взаємодії з музичним мистецтвом, зникненні творчого піднесення при залученні

до музично-освітньої діяльності. Тому необхідно, щоб отримані майбутніми фахівцями знання проходили через досвід рефлексії, що сприяє поглибленню музичних вражень та усвідомленню ціннісних аспектів залучення дітей до музичного мистецтва. Як наголошував О.Ростовський: «Фахова підготовка майбутнього вчителя музики має забезпечувати формування творчого ставлення до оволодіння музичним мистецтвом, що передбачає рефлексивне осмислення різноманітних явищ і процесів музично-педагогічної дійсності» [4, с. 12].

Інша проблема формування рефлексивних умінь у студентів стосується переходу засвоєних знань у внутрішнє надбання. Практика свідчить, що часто отримані у процесі навчання знання залишаються «мертвим тягарем». О.Рудницька наголошувала: «Найважливішою ознакою розвитку особистості є не інтенсивність засвоєння суспільно значущих цінностей, а процес їх перетворення на власну систему цінностей» [5, с. 58]. Цьому сприяє розвиток емоційних реакцій, оскільки засвоєння певних положень тільки на інтелектуальному рівні, без емоційного забарвлення, призводить до оволодіння абстрактними знаннями, що не мають особистісної значущості. Водночас, важливе їх усвідомлення, осмислення отриманих музичних вражень, що сприяє визначенню об'єктивної та суб'єктивної значущості музичних творів. У такому разі спілкування з музикою кожного разу буде підводити майбутніх учителів до самопізнання власних думок, учинків, формування ціннісних орієнтацій у сфері музичного мистецтва.

Наступною проблемою формування рефлексивних умінь є недостатня увага викладачів до розвитку оцінної здатності майбутніх фахівців, на основі якої здійснюється розвиток уміння самоаналізу й самооцінки. На думку Г.Падалки, традиційно студенти пізнають музичне мистецтво під керівництвом викладача, виконуючи його вказівки і зауваження. Такий підхід визначає спрямованість більшості програм з мистецьких дисциплін, у яких за основу береться набуття учнями знань та умінь, а не формування оцінних

суджень. "Ні викладачі, ні студенти не орієнтовані на оцінне, критично осмислене засвоєння мистецтва", – писала вчена [2, с. 103].

Слід також враховувати, що підготовка майбутніх учителів є не новим етапом їх музичного розвитку, а включає в себе минулі спілкування з музикою. Тому значну роль у подальшому освоєнні музичного мистецтва відіграє духовне багатство особистості, її художній та життєвий досвід й, зокрема, попередній досвід рефлексії. Цей аспект підкреслює ту особливість, що у процесі навчання викладач має спиратися на цей досвід, відштовхуватись від нього, розвивати, інтерпретувати та включати у навчально-виховний процес. Тільки у такому випадку можна говорити про особистісну значущість пізнання явищ музичного мистецтва.

Важливу роль у цьому процесі відіграє створення особливих стосунків між викладачем і студентом. Як стверджував К.Роджерс, виникнення відповідної атмосфери, що ґрунтується на визнанні цінності індивіда, відсутності зовнішньої оцінки, спрямовує особистість на саморозвиток та самовдосконалення. «Якщо створити певний тип стосунків з іншою людиною, вона знайде у собі здатність використати їх для свого розвитку, що викличе зміни і розвиток її особистості», – наголошував він [3, с.75]. Однак, викладання у вузі часто носить авторитарний характер, який орієнтує майбутніх фахівців на наслідування за певним інтерпретаційним зразком, позбавляє їх самостійності, активності, ігнорує творчу ініціативу.

Г.Падалка відзначала, що спілкування між викладачем і студентом має здійснюватись на діалогічних засадах, в ході якого відбувається звернення до художнього досвіду, обмін думками. Основою створення такого спілкування є суб'єкт-суб'єктні стосунки. „Міжсуб'єктний зв'язок відрізняється від суб'єкт-об'єктного тим, що педагог бачить у учневі унікальну особистість, яка спроможна

продукувати цінності естетичного порядку, перетворювати їх, а не тільки засвоювати”, – підкреслювала вона [2, с. 164].

Отже, рефлексивні уміння є необхідною складовою досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва та зумовлюються розвитком інших його компонентів. Вони виявляються у здатності аналізувати враження від спілкування з музикою, умінні визначати об’єктивну та суб’єктивну значущість музичних творів; у повноті й адекватності самооцінки особистості як суб’єкта ставлення до музичного мистецтва, у критичному підході до виконання музично-творчої діяльності. Формування рефлексивних умінь пов’язано з низкою проблем: акцентуванням уваги викладачів на перевірці набутих знань та вмінь, без врахування особистісного ставлення студентів до музики, застосуванням здебільшого інформаційних методів навчання, формальним підходом до інтерпретації музичних творів, відсутністю діалогічного спілкування у навчанні. Основою вирішення цих проблем є врахування виховної спрямованості викладання музичних дисциплін, органічне поєднання музичних знань, умінь та естетичного розвитку студентів; переорієнтація педагогічної освіти на засади гуманізації, застосування рефлексивно-інтерпретаційного підходу до мистецької освіти.

Література:

1. Локк Дж. Избранные философские произведения. В 2-х томах. – Т 1. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1960. – 734 с.
2. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва [Текст] (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
3. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека – [общ. ред. и предисл. Е.И. Исениной] / К.Р. Роджерс. – М. : Издательская группа Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.
4. Ростовський О.Я. Проблема методологічної переорієнтації професійної підготовки майбутніх учителів музики у контексті реформування

сучасної загальноосвітньої школи / О.Я.Ростовський // Наукові записки.
– 2001. – [2]. – Тернопіль : ТДПУ, 2001. – С.12-22. – (Серія: Педагогіка).

5. Рудницька О.П. Вчись цінувати прекрасне [Текст] / О.П. Рудницька. – К.
: Музична Україна, 1983. – 112 с.
6. Фурман А.В. Психологія української ментальності [Текст] / А.В.
Фурман – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.